

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXX наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 47

С Т А Т Т І

Одеса – 2024

УДК: 001:005.745

I – 90

Збірник містить **статті** окремих учасників **XXX** наукової конференції здобувачів вищої освіти **«Історичний досвід і сучасність»**.

Редакційна колегія збірника:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Букач В. М., кандидат історичних наук, приват-професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Наумкіна С. М., доктор політичних наук, професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Сокаль М. А., кандидат філологічних наук, доцент
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Сухотеріна Л. І., доктор історичних наук, професор
(НУ «Одеська політехніка»).

Відповідальний редактор – Букач В. М.

Рецензенти:

Колбіна Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Мельник Ю. П., кандидат політичних наук, доцент
(Одеський державний аграрний університет).

(С) Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського (м. Одеса), 2024.

(С) Букач В. М., упорядник, 2024.

РЕАЛІЗАЦІЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У ГУРТКОВІЙ РОБОТІ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА МЕТОДИ

Рабаджи К. С.

Основу питання щодо диференціації навчально-виховної роботи з урахуванням можливостей різних учнів заклав ще філософ Платон у III столітті до нашої ери. Його послідовниками вже у XX столітті були, зокрема,

В. Л. Штерн (філософ і психолог) та Е. Клаперд (лікар, психолог, педагог) казав, що «школа має бути в міру можливостей дитини, відповідно до якого навчання повинно бути пристосованим до індивідуальних нахилів, потреб і можливостей учнів» [7, с. 7].

Багато вчених, педагогів, психологів працювали над цією проблемою, але лише німецькому педагогу, на початку XX століття, Й.А. Зіккінгеру вдалося на практиці застосувати цю концепцію. На основі проведеного аналізу педагог особисто реформував освітню систему, виходячи з принципів єдиної школи та необхідності відповідності навчального навантаження та методів навчання індивідуальним можливостям учнів...Лозунгом Й.А. Зіккінгера було: «Не всім однакове, а кожному відповідне» [12, с. 54]. Він вважав, що найбільшим недоліком колективної роботи є те, що вона не підлаштована під різні рівні розвитку учнів та керується неправильним критерієм відбору, а саме за віком.

Проведений аналіз літератури показує, що реалізація диференційованого підходу в системі розвиваючої освіти не може бути зведена тільки до обліку фізичних і психофізичних особливостей людини. Однак, становлення дитини пов'язано з розвитком її тілесної, душевної і духовної форм життя в їх єдності. І, відповідно, для нового прочитання диференційованого підходу в розвиваючій освіті необхідні уявлення про віковий розвиток дитини: як суб'єкта діяльності; як дитини, здатної міркувати над своїм життям і діяльністю; про розвиток особистісної позиції в системі відносин з іншими, а також педагогічні уявлення про умови, в яких даний розвиток можливий.

Тільки на цій основі можна побудувати певну вікову систему педагогічної діяльності. І така система знань дозволяє рухатися не шляхом «спроб і помилок», а цілеспрямовано проектувати і розробляти нові перспективні напрями модернізації та розвитку освіти. Звісно ж, що саме з цією логікою диференційований підхід в сучасній розвиваючій освіті може отримати комплексну розробку на основі віково-орієнтованої концепції організації системи педагогічної діяльності, експериментально перевіреної і апробованої в розвиваючій системі, що включає всі освітні ступені.

Із розвитком педагогічної теорії і накопичування наукових знань і практичного досвіду розвивалася і проблема індивідуалізації та диференціації навчання і виховання. В своєму розвитку вона пройшла декілька головних етапів [8, с. 27].

Перший етап включає розробку загальних положень та рекомендацій в визначенні та врахуванні індивідуальних особливостей дітей та їх реалізація на практиці. Так автор «Великої дидактики» та «Материнської школи» Я.А. Коменський зазначав, що у дітях більше здорової первонародженої чистоти й непогрішності, аніж вважалось раніше, тому необхідно сприяти їхньому розвитку.

Другий етап містить теоретичний рівень розробки індивідуального та диференційованого підходів до учнів в навчанні й вихованні.

Варто відзначити, що основоположником теоретичного обґрунтування індивідуального та диференційованого навчання можна вважати великого педагога минулого сторіччя К.Д. Ушинського. Саме він довів теоретично та практично, що головна умова якісної освіти – це, насамперед, врахування вікових та інших особливостей учнів, їх індивідуальності. Крім того, К.Д. Ушинський перший серед вчених-практиків довів, що діти за своєю природою «...занадто індивідуальні» [11, с. 154]. Досить відома його думка була про те, що, коли педагогіка хоче виховати людину за усіма правилами, то вона має передусім вивчити її з усіх сторін. Йому належить ідея інтеграції індивідуального та диференційованого підходу до учнів в умовах

колективної роботи, що наразі є основоположною ідеєю в класно-урочній системі навчання. Дана думка виступає методологічним положенням як для дослідників так і для педагогів-практиків.

Третій етап вміщує індивідуальний та диференційований підходи, що розглядалися як педагогічні принципи на рівні соціального, педагогічного і психологічного експериментів. Даний період почався в двадцяті роки ХХ століття. Сама ідея індивідуальною та диференційованого підходів набуває найширшого розмаху у теорії й практиці. Варто зазначити визначення даних понять.

Диференціація (від лат. *differentia* – відмінність) тлумачиться як поділ, розчленування, розшарування будь-чого на окремі різnorідні елементи.

Диференціація – це врахування індивідуальних особливостей дітей в тій формі, коли вони вже готуються на основі деяких особливостей для окремої роботи, здебільшого діяльність у цьому випадку проходить за кількома різними планами та програмами [10, с. 80].

Диференціація – одна із головних умов розвитку творчої особистості. Сам принцип диференційованого підходу до учнів передбачає оптимальне пристосування навчального матеріалу і методів навчання до індивідуальних здібностей кожного вихованця [11, с. 39].

Індивідуалізація – це, загалом, процес здійснення принципу індивідуального підходу до учнів. Саме індивідуальний підхід передбачає при виборі методів, засобів, темпу навчання якнайповніше врахування та розвиток індивідуальних відмінностей, здібностей учнів [7, с. 9].

Індивідуалізація досить тісно пов'язала із диференціацією навчання. Диференціація – це, насамперед, цілеспрямоване навчання груп учнів, які виділяються керівником гуртка за схожими індивідуальними особливостями, здібностями [9, с. 89].

Індивідуалізація навчання є метою, а диференціація виступає засобом для досягнення цієї мети, тобто є засобом індивідуалізації.

Мета диференційованого підходу – пристосувати умови навчання до особливостей різних груп учнів та забезпечити кожному учневі оптимальний характер пізнавальної діяльності у процесі роботи.

Диференціація має такі два види (табл. 1).

Види диференціації	
Зовнішня «профільна»	Внутрішня «рівнева»

Табл. 1

Варто відмітити, що зовнішня диференціація – це, зокрема, така організація навчально-виховного процесу, за якої врахування індивідуальних особливостей учнів здійснюється в спеціально організованих класах, групах, школах. Тобто, комплектування даних шкіл, класів, груп учнями здійснюється на основі певних критеріїв. Цими критеріями є задатки, нахили, здібності, а також майбутній професійний інтерес. Сьогодні зовнішня диференціація проявляється в досить широкій мережі гімназій, ліцеїв, спеціалізованих шкіл, класів із поглибленим вивченням предметів, профільних класів, та класів із випереджальним розвитком, класів вирівнювання, класів за рівнем знань, факультативів, курсів за вибором.

Щодо внутрішньої диференціації, то це організація навчального процесу, за якої врахування індивідуальних особливостей учнів проводиться в умовах роботи в звичайних класах, групах. В основі даної диференціації задатки, здібності, нахили до вивчення тих або ж других предметів, темп засвоєння матеріалу; особливості пам'яті, мислення, уяви. Головним поняттям даного виду диференціації є рівень засвоєння інформації. Тож, варто відзначити, що психологія навчання [12, с. 8] виділяє таких п'ять рівнів засвоєння інформації як: розуміння, розпізнавання, репродуктивний, продуктивний та творчий рівень (табл. 2):

Високий рівень складності	Вимагають від учня самостійної творчої діяльності в ситуаціях, які відрізняються від звичайних: матеріал подано в нових взаємозв'язках.
---------------------------	---

Середній рівень складності	Виконання цих завдань засновано на репродукції набутих знань у нових умовах з подальшим теоретичним і практичним поясненням. Навчальні вміння, знання і навички, сформовані на попередніх заняттях, учень застосовує за аналогією.
Низький рівень складності	Завдання репродуктивні й вимагають застосування знань за зразком з наявним інструктивним матеріалом.

Табл. 2.

Водночас, використання рівневої диференціації дає можливість:

- гуманізувати освітній простір;
- сформувати в учнів пізнавальні потреби, навички самооцінки, планування та регулювання власної діяльності;
- розвивати навички групової, парної, індивідуальної роботи;
- максимально враховувати індивідуальні особливості, інтереси та здібності учнів.

Окрім того, здійснення такої рівневої диференціації на практиці передбачає:

- а) вивчення типологічних особливостей школярів;
- б) організаційне розв'язання проблеми диференціації (власне поділ на групи);
- в) вивчення основних вимог програми та змісту роботи.
- г) побудова на даній основі системи різнорівневих завдань;
- д) управління ходом виконання роботи [6, с. 74].

Для того, щоб дитина з особливими освітніми потребами була здатна відчувати насолоду від своєї чи чужої творчості, реалізованої у художньому виробі, їй необхідно мати певну інформаційну підготовку, достатній рівень розвитку уяви і чуттєвої сфери.

В гуртковій роботі з використанням предметно-практичної діяльності вирішуються наступні навчально-виховні та корекційно-розвивальні завдання, розширення сенсорного досвіду та знань учнів про навколишнє середовище, накопичення життєвих понять на основі сенсорного дотикового сприйняття: 1) активізація мислиннєвої діяльності та мовленнєвого спілкування; 2) розвиток загально-трудоих умінь та навиків при використанні гурткових видів діяльності; 3) виховання психологічної та практичної готовності до трудової діяльності – співтовариству, колективізму, працелюбності, самостійності, активності, естетичного смаку.

Індивідуальні відмінності виявляються і в типах мислення: у одних дітей переважає практично дієве мислення, у других – наочно-образне, а у третіх – словесно-логічне [3, с. 11]. У реальному житті всі три види мислення взаємозалежні, і процес навчання повинен бути спрямований на формування кожного з них.

Звідси випливає висновок про необхідність використання на гуртку, особливо при подачі нового матеріалу, широкого арсеналу засобів наочності – схем, креслень, картин, плакатів, опорних карток і т.п. наявність учнів з різними типами мислення пред'являє особлива вимога до викладу навчального матеріалу, воно повинно бути не тільки інформативним, доступним, а й емоційним, яскравим, що викликає в учнів певні уявлення, асоціації, зорові образи [4]. Необхідно створити оптимальні умови для розвитку особистості, найбільш повного врахування індивідуальних відмінностей учнів. Шлях створення цих умов – диференційований підхід.

За наявності індивідуальної роботи з кожною дитиною, такий варіант не створює додаткових труднощів і дозволяє варіювати характер подачі нового матеріалу, темп вивчення матеріалу, кількість завдань, швидкість роботи і т.п. [5, с. 45].

Такий варіант дозволяє врахувати функціональний стан дитини, його працездатність, стомлюваність і при необхідності дати можливість навіть в

процесі роботи гуртка перепочити, змінити позу, ефективно провести фізкультпаузи і зняти напругу. Практично у кожної дитини бувають не тільки години, але і дні, коли вона не може інтенсивно працювати. І при фронтальному варіанті роботи такий день – непоправна втрата сил, енергії, старання, підкріпленого усвідомленням власної неумілості, нездатності (на яку вказують і в школі, і вдома). Даний варіант пропонує «виключити» таку дитину з навчального процесу і зробити все з новими силами в наступний раз. Цей варіант передбачає (при необхідності) і роботу з однією дитиною. Важливо зауважити, що склад групи може змінюватися, він може бути різним на різних заняттях, так як диференціація може бути проведена за різними критеріями.

Диференціацію змісту навчальних знань можна здійснювати:

1) за рівнем творчості (не творче виконання завдань – це робота за зразком, робота по відтворенню знань. До творчих завдань відносяться вправи, що відрізняються від стандартних); 2) за рівнем труднощі; 3) за обсягом (виконується ще крім основного і додаткове завдання аналогічне основному. Це обумовлено різним темпом роботи учнів. Диференціація за обсягом поєднується з іншими способами, можуть бути творчі або більш важкі завдання. Додатковими можуть бути завдання на кмітливість, завдання ігрового характеру) [6, с. 74].

Картки-помічники є або однаковими для всіх дітей групи, або підбираються індивідуально. Учень може отримати кілька карток з наростаючим рівнем допомоги. Від заняття до заняття ступінь допомоги учневі зменшується [1, с. 33].

На картках можуть використовуватися різні види допомоги: зразок виконання завдання: показ способу розв'язання, зразок міркування; довідкові матеріали; алгоритми, пам'ятки; ілюстрації, короткий запис, схема; роз'яснення слів, вказівка на яку-небудь деталь; допоміжні питання; план рішення; початок вирішення; характер навчально-виховних дій.

Способи диференціації можуть поєднуватися один з одним, а завдання можуть пропонуватися на вибір. Необхідність диференціації контингенту осіб, які мають порушення органів слуху, тісно пов'язана з практикою побудови педагогічних типологій дітей зі стійкими порушеннями слуху.

Надзвичайно важливо, щоб дитина, в якій виявлено художній хист мала можливість його розвивати, мала умови для формування художніх здібностей. Адже саме соціальні умови на основі природних даних формують художній талант.

Творчість – це діяльність людини в результаті якої створюються нові матеріали і духовні цінності. Головною діючою особою у гуртковій роботі є дитина, як індивідуальність, як потенційний творець власних цінностей.

Ефективність формування і розвитку творчих здібностей у гуртковій роботі у більшості залежить від вміння керівника організувати творчу діяльність школярів, якщо завдання для дітей будуть доступними, то їм буде працювати легко і цікаво. Складність їх повинна бути узгоджено з кожним «кроком» творчого розвитку школяра.

Традиційно в таких творчих групах реалізувати принципи особистісно-орієнтованої освіти значно легше, відбувається зустріч особистостей керівника гуртка і учня. Успіх багато в чому визначається готовністю керівника гуртка виходити з інтересів учня, його рівня розвитку творчих здібностей.

Творчість дітей – це глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження, самоутвердження, в якому яскраво розкривається індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність неможливо охопити якими-небудь правилами єдиними обов'язками.

Варто виділити методику організації і проведення занять та її основні принципи:

1. Принцип мотивації. Свобода вибору дітьми освітньої діяльності, виду, типу та форми діяльності, результатів її освоєння. В гурток діти записуються добровільно. Мотивація – навчитися робити те, що їм цікаво, зробити вироби,

які вони бачили на виставках, у інших учнів або різних знайомих. У старших школярів – зробити щось своє, оригінальне і таким чином, виділитися серед однолітків.

2. Принцип врахування інтересів. Формування авторської позиції учня первинно. Як об'єкт праці вибираються тільки ті вироби, які хочуть робити гуртківці. Творча діяльність повинна ґрунтуватися, перш за все, на особистих задумах, обумовлених мотивацією, породженої дитячої фантазією і уявою. Як показує досвід та практика, організація шкільних гуртків одного профілю призводить до значного відсіву гуртківців із-за характерного для дитячого віку нестійкого інтересу. Тож, необхідний широкий вибір різних видів творчої діяльності, щоб дитина в повній мірі могла проявити себе.

3. Принцип врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей. З перших практичних занять керівник повинен встановити позитивний психологічний контакт з учнями, захопити їх творчою роботою, а також виявити ступінь їх готовності для забезпечення подальшої успішної роботи. Художній смак і терпіння розвивається, перш за все, на основі придбаного досвіду. Діти молодших класів, як правило, маючи недостатні знання і досвід, переоцінюють свої можливості, вибирають складні вироби, тим самим, швидко втомлюються, не завжди закінчують роботу, не отримують задоволення, розчаровуються [2, с. 44]. Тут керівник гуртка займає позицію натхненника, співтворця, координатора процесу діяльності.

Учням пропонуються нескладні, але в той же час цікаві вироби, які можна зробити за кілька занять. Особлива увага надається обробці. Вона, як правило, є найважчим для цього віку. А більш старші учні здатні виготовляти один виріб тривалий час, домагаючись поставленої мети.

4. Принцип клубної форми організації гуртка. На жаль, не всі учні, які бажають займатися в гуртку, мають один і той же вільний час для відвідування занять. Необхідно враховувати розбіжність початку і кінця занять для різних класів, зайнятість додатковою освітою (спортивні секції,

курси тощо). Тому розклад гуртка є обов'язковим тільки для керівника гуртка.

5. Принцип перспективи. Кожна дитина ставить перед собою мету, яку вона повинна досягти в майбутньому. Постійно розвиваючи інтерес учнів до занять, необхідно вибрати таку форму їх проведення, при якій надається можливість самостійного творчого підходу до переробки моделей або створення нових образів. Необхідний широкий вибір різних видів творчої діяльності, щоб дитина змогла проявити себе в повній мірі.

6. Принцип досягнення мети. Важливо виходити з можливостей та потенціалу учня в будь-якому виді творчості. Дуже часто дитина, не закінчивши виготовлення виробу, хоче зробити інший виріб. Потім стають нецікавими і наступні види робіт, і вона перестає відвідувати заняття гуртка, так і нічого і не зробивши. До такого учня потрібен особливий підхід. Керівник гуртка повинен надати допомогу дитині або залучити до надання допомоги більш досвідчених гуртківців. Він повинен переконати учня, що роботу потрібно доводити до кінця і, підтримуючи прагнення зробити щось інше, не дозволяти починати нове не закінчивши старе. З перших занять важливо привчати дітей до акуратності в роботі, роз'яснювати, що даний вид діяльності не терпить поспіху, неохайності і навіть невеликі дефекти можуть зіпсувати зовнішній вигляд і якість виробу.

Активна робота будь-якого гуртка сприяє вихованню естетичної культури і працьовитості учнів, розширенню їх політехнічного кругозору, розвитку здатності сприймати і відчувати прекрасне. Займаючись в гуртку, учні зможуть поглибити знання і вміння з їхньої справи і застосовувати в суспільно корисній праці в школі і вдома. Робота гуртків технічної та художньої творчості має відбуватися в нерозривному зв'язку з діяльністю учнів в школі на уроках праці та в позаурочний час. І вона є одним з ланок навчально-виховної роботи і покликана вирішувати єдині з нею педагогічні завдання. Заняття повинні забезпечувати естетичний і художній розвиток учнів, носити виховуючий характер.

Отже, застосування таких методів реалізації диференційованого підходу у гуртковій роботі може застосовується в різних ланках процесу навчання. Диференційований підхід у гуртковій роботі дозволяє удосконалити знання, вміння і навички кожного учня в окремо взятому гуртку і, таким чином, зменшити його відставання, поглибити і розширити знання, виходячи з інтересів і здібностей учнів.

-
1. Бондарчук Н. Я., Чернов В. Д. Застосування диференційованого підходу при навчанні танцям дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2014. Вип. 31. С. 32 - 36.
 2. Братанки О. Проблема дефініцій базових понять у теорії диференційованого навчання. *Рідна школа*. 2000. № 7. С. 43 - 45.
 3. Заперченко Н. Диференційований підхід до навчання. *Початкова школа*. 2000. № 5. С. 10 - 12.
 4. Каськевич Т. І. Використання технології диференційованого навчання на уроках у початкових класах. *Наукове мислення*.// <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/281-vikoristannya-tekhnologiji-diferentsijovanogo-navchannya-na-urokakh-u-pochatkovikh-klasakh>
 5. Корсакова О. Про технологію диференційованого навчання. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 44 - 48.
 6. Кубрак В. І., Дроб'язко П. І. Диференційоване навчання в початкових класах. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 2(3). С. 71 - 76.
 7. Радченко І.О. Диференційоване навчання в позашкільному закладі. Розробка засідання «Школи професійної майстерності». *Позашкільна освіта*. 2013. № 2 (26). С. 7 - 11.
 8. Сердюченко Н.Б. Корекційно-розвиваюча спрямованість навчально-виховної роботи в Жовтневому НРЦ. *Нива знань*. Дніпро, 2017. № 2. С. 26 – 28.
 9. Сікорський П.І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання. Львів: Каменяр, 1998. 196 с.
 10. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник / За ред. академіка В. І. Бондаря. Луганськ : Альма-Матер, 2006. 464 с.
 11. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти / Автори-упоряд.: П. І. Матвієнко, Н. І. Білик, О. О. Новак. Полтава: ПОІППО, 2006. 292 с.
 12. Хохліна О. П. Основи спеціальної психології: курс лекцій. Київ : НАВС, 2011. 104 с.

ЗМІСТ

1. Кравець О., Букач В. М. Володимир Великий у вітчизняній історіографії.....	3
2. Шеремета В., Букач В. М. Постать Б. Хмельницького в українській історіографії.....	9
3. Окул І. І. Арман дю Плессі де Рішельє: дипломат, політик, організатор.....	15
4. Гавриленко Н. Зовнішня політика Великої Британії в період «холодної війни».....	24
5. Недялкова В., Лясков О. О. До проблеми розвитку культури мовлення учнів початкових класів.....	30
6. Рабаджи К. С. Реалізація диференційованого підходу у гуртковій роботі: основні поняття та методи.....	39
7. Федорова І. В. Інноваційні підходи щодо розвитку творчості особистості у процесі фахової підготовки здобувачів освіти.....	50
8. Синельник О. Феномен політичної філософії Аристотеля.....	56
9. Шевчук А. Японське татування як вид мистецтва.....	62
10. Діаз Г. Бітломанія та музична революція: вплив гурту «The Beatles» на формування сучасної музичної парадигми.....	70
11. Гуцул О., Кривдіна І. Б. Загальні засади працевлаштування українських біженців у країнах ЄС.....	77
12. Красильникова А. Культ звинувачення жертви в освітньому середовищі України.....	85
13. Наші автори.....	91

Примітка:

1. Статті Діаз Г., Шевчук А. підготовлені під наглядом керівництвом приват-професора Букача В. М.
2. Стаття Гавриленко Г. підготовлена під науковим керівництвом доцента Мойсєвої Т. М.
3. Стаття Красильникової А. підготовлена під науковим керівництвом доцента Чістякової І. М.
4. Стаття Синельник О. підготовлена під науковим керівництвом доцента Самуйліка М. М.

Історичний досвід і сучасність: Матеріали XXX наукової конференції здобувачів вищої освіти. Статті / Відп. ред. В. М. Букач. Вип. 47. Одеса: ПНПУ, 2024. 92 с.

Підписано до друку	. 05. 2024
Умовн.- друк. арк.	4,3
Тираж	100 прим.